

Sosiaali- ja terveysministeriö
Kirjaamo
Eeva Raevaara

3/4.1/12

9.2.2012

Viite: hankenumero STM 107:00/2011

Kuuleminen tasa-arvo-ohjelmatyöryhmässä 9.2.2012

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto tasa-arvo-ohjelmaluonnoksesta 11.1.2012

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi ja lausua tasa-arvo-ohjelmaluonnoksesta.

Tasa-arvo-ohjelmaan lisättäväksi

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta nostaisi **isyislain uudistamisen** tasa-arvo-ohjelmaan koska lain uudistamiseen liittyy vahvasti tasa-arvokysymykset sekä isän että äidin kannalta.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että tasa-arvo-ohjelmassa nostettaisiin esiin sukupuolten tasa-arvon kannalta keskeisiä **tutkimuksen aukkoja**. Tutkimusta tarvitaan lisää esimerkiksi huoltajauskiistoista, poikien ongelmista koulussa, varhaiskasvatuksen sukupuolivaikutuksista.

Valtavirtaistaminen (luonnoksen luku 2.1.)

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on hyvä tasa-arvon edistämisen strategia. Jos sitä käytetään ainoana strategiana johtaa se käytännössä aivan liian usein tasa-arvokysymysten hautaamiseen. Tasa-arvonäkökulman valtavirtaistamisen rinnalla onkin kehitettävä erillistä tasa-arvopoliittikka - kuten tasa-arvo-ohjelmassa tehdään.

On erinomaista, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista jatketaan lainvalmistelussa, talousarvion laadinnassa sekä muissa tasa-arvon kannalta merkittävässä hankkeissa (s.3). Kaikilla edellä luetelluilla osa-alueilla on edelleen haasteita. Sukupuolivaikutusten arviointi on valitettavasti suureksi osaksi epäammattimaista. Tästä yhtenä esimerkkinä puolustusministeriön ruokahuollon ulkoistaminen. Asiakirjoissa todettiin, että päätöksellä ei ole sukupuolivaikutuksia. Kuitenkin päätös koski etupäässä naisia ja päätöksellä vaikutetaan kielteisesti näiden naisten työmarkkina-asemaan.

Valtaosaan lainsäädäntöhankkeista ei tehdä sukupuolivaikutusten arviointia (vuonna 2009 87.5 %) **Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta ja sukupuolivaikutusten arvioinnista** tuleekin järjestää jatkuvasti **koulutuksia virkamiehille**. On erinomaista, että tasa-arvo-ohjelmaan on kirjattu sukupuolinäkökulman sisällyttäminen virkamiesten peruskoulutuksiin.

Tasa-arvoasioiden edistämien edellyttää ylimmän johdon sitoutumista tasa-arvotavoitteisiin. Siksi onkin tärkeää keskustella säännöllisesti tasa-arvotavoitteista ja niiden edistämisestä. Myös **ylimpien virkamiesten ja poliittisen johdon kouluttaminen** ja säännöllinen vuoropuhelu on välttämätöntä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää erinomaisena tasa-arvo-ohjelman luonnokseen kirjattuja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen rakenteiden kehittämistoimia (s.4). Tulee varmistaa, että toimiin on riittävät resurssit ja että henkilöiden toimenkuissa on riittävän vahvasti kirjattuna tasa-arvokysymykset ja heidän työtilanteissaan on tosiasialliset mahdollisuudet edistää tasa-arvoa.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen on todettu olevan tehokas keino edistää miesten ongelmien havaitsemista ja ratkaisemista. Tämän takia valtavirtaistamista tulee myös jatkossa pohtia systemaattisesti sekä naisten että miesten kannalta: mitä tästä toimenpiteestä on seurauksia naisille ja miehille ja mitä se merkitsee eri nais- ja miesryhmille. Naiset tai miehet eivät muodosta yhtä kategoriaa, vaan useita toisistaan poikkeavia ryhmiä.

Tasa-arvolainsäädäntö ja tasa-arvopoliittiset toimet (luonnoksen luku 2.2.)

Tasa-arvolainsäädäntö (luonnoksen luku 2.2.1)

Tasa-arvosuunnittelu

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää ensiarvoisen tärkeänä, että **tasa-arvolain tasa-arvo-suunnitteluelvoitteita täsmennetään** nykyisestä. Pelkkä laadittujen tasa-arvosuunnitelmien lukumäärä ei anna oikeaa kuvaa säännöksen tehokkuudesta, vaan on kiinnitettävä huomiota suunnitelmien laatuun ja toimeenpanoon. Myös tasa-arvosuunnitelman seuranta ja päivittäminen on osoittautunut haasteellisiksi. Tasa-arvosuunnitelmien toimenpiteet eivät myöskään ole aina riittävän konkreettisia. Tähän tulee kiinnittää huomiota kun tasa-arvolakia uudistetaan.

Palkkakartoitus

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että samapalkkaisuuden tosiasiallinen edistäminen edellyttää samanarvoisten töiden vertailua yli työehtosopimusrajojen. Palkkatietojen saantia on helpotettava myös syrjintää epäiltäessä. Siksi tasa-arvolain palkkakartoituksia koskevia kirjauksia on tarkennettava ja selkiytettävä niin, että **samanarvoisten töiden vertailu yli työehtosopimusrajojen toteutuu käytännössä. Luottamusmiesten oikeutta saada palkkatietoja työpaikkatasolla on helpotettava.** Tehokkaasti toimiva palkkatietojen saanti toimisi todennäköisesti syrjivää palkanmuodostusta ennaltaehkäisevänä menettelynä.

Oppilaitosten tasa-arvosuunnitteluvollisuus

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa **toiminnallisen tasa-arvosuunnitteluvollisuuden ulottamista perusopetusta antaviin kouluihin**. Tasa-arvoisemmalla perusopetusympäristöllä voidaan tukea esimerkiksi vanhakantaisista sukupuolistereotyyppioista vapaisiin jatkokoulutusvalintoihin. Siten voidaan vaikuttaa työelämän segregaaation lieventymiseen sekä lisätä sukupuolisensitiivisyyden omaksumista kiinteäksi osaksi koulutyössä.

Tasa-arvo-ohjelmaluonnoksen sivulle 5 on kirjattu ”Lisäksi *harkittavaksi* on noussut oppilaitoksia koskevan sääntelyn laajentaminen täysimääräisesti myös perusopetusta antaviin oppilaitoksiin ja toiminnallisen tasa-arvosuunnittelun *mahdollinen* laajentaminen varhaiskasvatukseen.” Tämä on ristiriidassa myöhemmin toimenpiteissä sivulla 5 olevan kirjauksen kanssa ”Oppilaitoksia koskeva sääntely *laajennetaan* täysimääräisesti myös perusopetusta antaviin oppilaitoksiin ja harkitaan toiminnallisen tasa-arvosuunnittelun laajentamista varhaiskasvatukseen.”

TANE pitää myös tärkeänä, että **tasa-arvokasvatus aloitetaan jo varhaiskasvatuksessa**. Tästä on hyviä kokemuksia mm. Folkhälsanin projekteista ja Ruotsista. Varhaiskasvatuslain uudistamisen yhteydessä tulee käsitellä myös toiminnallista tasa-arvosuunnittelua.

Sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuoja tasa-arvolakiin

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että **sukupuolivähemmistöjen syrjimättömyyden suojusta säädetään laintasoisesti**. Nykyinen, pelkästään tasa-arvovaltuutetun ratkaisukäytäntöön perustuva suoja ei ole sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeusturvan ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta riittävä. Koska sukupuolivähemmistöjen asema ja syrjintäsuojan tarve määrittyy nimenomaan sukupuoli-identiteetin kautta ja sen sopivuudesta tai ristiriidasta yleisen naisen/mies –sukupuoli-jaottelun kanssa, kuuluu sukupuolivähemmistöjä koskeva sääntely tasa-arvolakiin.

Mainonta, kuluttajansuojalaki

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa toimenpide-ehdotuksiin (s. 5) kirjattua **tasa-arvoa loukkaavan mainonnan sääntelyn arvioimista viimeistään vuoden 2013 aikana**.

Mainonnan muutos Suomessa

Suomessa nähtävä mainonta on kansainvälisempää ja ammattimaisemmin tehtyä kuin vielä pari vuosikymmentä sitten. Mainonnan määrä on myös kasvanut selkeästi. Myös mainonnan tasa-arvon vastaisuuden ilmentymät ovat osin muuttuneet. Tasa-arvon vastaisuus on aiempaa piiloisempaa ja rakenteellisempaa mainonnan kuvastossa. 1980- ja 1990-luvun alun ilmeisen karkeista kaksimielisyyksistä on siirrytty koko mainonnan kentän läpäisevään naista katseenvangitsijana käyttävään ilmaisutapaan. Julkisen tilan pornografisoituminen on neutralisoinut osaksi arkipäivän katukuvaa suuret mainokset, joissa naismallit poseeraavat pornokuvastosta lainatuin asennoin ja ilmein. Toisaalta kuluttajien medialukutaidon kehittyessä ovat mainostajat pystyneet sisällyttämään mainoksiin yhä hienovaraisempia viittauksia, jotka luovat mielleyhtymän esimerkiksi naisen seksuaalisuudesta tai sukupuolisesta alemmuudesta. Kaupunkimaisessa ympäristössä on myös lasten mahdotonta välttää näkemästä tämäntyylistä mainontaa.

Mainonnalla markkinoidaan kuluttajille tuotteen lisäksi myös tavoiteltavaa sukupuoliroolimallia, onnellisuutta ja hyväksyntää. Mainonnassa ilmenevän viestin teho perustuu toistoon. Päivittäin kohdattavien mainoskuvien yleisyys neutralisoi ilmiön ja niitä aletaan pitää normaaleina. **Pornoistuneen mainonnan arkipäiväistymisellä on vaikutuksia erityisesti tyttöjen ja naisten minäkuvaan, mutta yhtäläillä myös poikien ja miesten käsitykseen naisten asemasta ja roolista yhteiskunnassa**. Muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto saa yhteydenottoja tytöiltä ja nuorilta naisilta, jotka kokevat mainonnassa esitettävän naiskuvan ahdistavana. Stakesin Lapsuuden muuttuva maailma -tutkimuksessa huomattiin pornoistumisen selkeät vaikutukset lasten puhetapoihin ja asennemaailmaan. Ilmiö on havaittu myös sukupuolittuneeksi siten, että pojat kokevat tyttöjä useammin kaupallisen seksin myönteiseksi. Pojat pitävät tyttöjä useammin myös pornoa tärkeänä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että hyvän tavan vastaisen markkinoinnin kiellosta säädetään laintasoisesti ja nykyistä lakia yksityiskohtaisemmin. **TANE ei katso, että Mainonnan eettinen neuvosto (MEN) voisi itsesääntelyjärjestelmänä olla todellinen vaihtoehto lakia valvovalle kuluttajaviranomaiselle.** Keskuskauppakamarin yhteydessä olevan MEN:n tehtävänä ei ole ottaa kantaa siihen, onko mainonta lain vastaista. MEN:n lausunnot ovat ainoastaan suosituksia eivätkä ne sido mainostajaa. Mainonnan eettisellä neuvostolla ei siten ole mahdollisuutta kieltää syrjivää mainosta.

Sukupuolineutraali lainsäädäntökieli

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ihmettelee, ettei suomen kielen lautakunnan suosituksen (2007) mukaisesti kuluttajansuojalain uudistuksen yhteydessä tarkastettu kuluttaja-asiamiehen virkanimikettä sukupuolineutraaliin muotoon kuten TANE lausunnossaan ehdotti. **Kuluttaja-asiamiehen virkanimike voitaisiin muuttaa esimerkiksi kuluttajavaltuutetuksi.**

Työelämä, syrjinnän vähentäminen ja palkkaerojen kaventaminen

(luonnoksen luku 2.2.2)

Työelämä

Työurien pidentämiseen tähtäävät toimenpiteet on tehtävä sukupuolitietoisesti. Työuran alussa on kiinnitettävä huomiota sekä nuorten miesten että naisten työmarkkinoille pääsyyn, ja pyrittävä ehkäisemään syrjäytymistä. Työoloja on kehitettävä niin, että työ- ja toimintakyky säilyvät entistä pidempään. Perusteettomat määräaikaiset työsuhteet tulee poistaa. On myös otettava huomioon vanhempainvapaaudistuksen mahdollisuudet tasoittaa sukupuolten välisiä eroja työurien pituuksissa sekä sukupuolten välisten eläke-erojen kaventamisessa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta esittää hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan **lisättäväksi** toimenpiteen **työurien pidentämiseen tähtäävien toimenpiteiden valmistelemisestä sukupuolitietoisesti.**

Palkkaerojen kaventaminen

Palkkatasa-arvo on tärkeä tavoite. Hallitusohjelmassa olevan kirjauksen ”**Kolmikantaista samapalkkaisuus-ohjelmaa jatketaan tavoitteena naisten ja miesten palkkaerojen kaventaminen enintään 15 prosenttiin vuoteen 2015 mennessä.**” toteutuminen edellyttää tehostettuja toimenpiteitä.

Samapalkkaisuuden tosiasiallinen edistäminen edellyttää samanarvoisten töiden vertailua yli työehtosopimusrajojen. Palkkatietojen saantia tulee myös helpottaa syrjintää epäiltäessä. Siksi **tasa-arvolain palkkakartoituksia koskevia kirjauksia tulee tarkentaa ja selkiyttää niin, että samanarvoisten töiden vertailu yli työehtosopimusrajojen toteutuu käytännössä.** Yksityisen sektorin palkkatiedot on saatava julkiseksi. Tehokkaasti toimiva palkkatietojen saanti toimisi todennäköisesti syrjivää palkanmuodostusta ennaltaehkäisevänä menettelyinä.

Tasa-arvolain perusteluiden mukaan palkkakartoituksen tulee kattaa kaikki työnantajan palveluksessa olevat henkilöstöryhmät. Eri työehtosopimusten noudattamista ei sinänsä voida pitää perusteena sille, että saman työnantajan palveluksessa oleville maksettaisiin samasta tai samanarvoisesta työstä eri palkkaa. Jotta palkkakartoituksella olisi todellisia vaikutuksia, tulee palkkakartoituksesta saatuja tuloksia analysoida ja selvittää palkkaerojen syyt. Analyysin pohjalta tulee käynnistää sukupuolten tasa-arvoa edistäviä

toimenpiteitä. Tasa-arvolain toimivuutta käsittelevästä selvityksestä ilmenevän kyselyn mukaan vain 17 % työpaikoista oli tehnyt palkkavertailua yli työehtosopimusrajojen.

Urakehitys ja päätöksenteko (luonnoksen luku 2.2.3)

Päätöksenteko

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kiinnittää päätöksenteon osalta huomiota erityisesti **kuntauudistukseen, joka tulee tehdä sukupuolitietoisesti.**

Kuntien rakenneuudistus

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää ensiarvoisen tärkeänä sukupuolten tasa-arvon turvaamista kuntien rakenneuudistuksessa. Kuntaliitoksilla näyttäisi olevan selkeitä sukupuolivaikutuksia erityisesti naisten edustukselliseen asemaan ja naisjohtajuuteen. Kuntaliiton tutkimuksen mukaan vuoden 2009 liitoskuntien valtuustoissa naisten osuudet ovat jonkin verran pienempiä kuin ennen liitosta. Varsinkin liitoskuntien reuna-alueilla naisehdokkaiden menestys oli aikaisempaa heikompi. Naisvaltuutettujen osuus luopujista oli liitoskunnissa kymmenkunta prosenttiyksikköä suurempi kuin miesvaltuutettujen osuus.

Kaikissa kunnissa, joissa kuntaliitos toteutui 1.1.2009, valittiin kunnanjohtajaksi mies. Vuosien 2010 ja 2011 kaikkiaan 10:stä liitoksessa kahteen valittiin nainen kunnan/kaupunginjohtajaksi. Kuntaliitoskunnissa naisten osuus on myös muissa päällikköviroissa pienempi kuin kunnissa, jotka jatkavat vanhan kuntajaon mukaan. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta painottaa, että **kehitystä on seurattava ja pohdittava, onko tarvetta erityistoimenpiteisiin.** Lisäksi on seurattava, minkälaisia vaikutuksia kuntaliitoksilla on miehiin ja naisiin kuntien työntekijöinä ja kunnallisten palveluiden käyttäjinä.

- 1.1.2009 toteutui 32 liitosta. Kaikissa näissä kunnan/kaupunginjohtaja oli mies.
- 1.1.2010 toteutui 4 liitosta. Laajentuneessa Porissa kaupunginjohtajana jatkoi Aino-Maija Luukkonen.
- 1.1.2011 toteutui 6 liitosta. Laajentuneen Vöyri-Maksamaan kunnanjohtajana jatkoi Christina Öhling.
- 2009-2011 yhdistyneissä kunnissa/kaupungeissa naiskunnan/kaup.johtajia $2/42 = 4,8 \%$.

Sukupuolten tasa-arvon kannalta on keskeistä tarkastella uudistusta kolmesta näkökulmasta:

1. henkilöstön asema uudistuksessa,
2. vaikutukset palvelujen käyttäjiin ja
3. vaikutukset yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta.

Kuntien työntekijät kuntauudistuksessa

Yli kolmasosa Suomen työllisistä naisista työskentelee kuntasektorilla. Kuntien henkilöstöstä lähes 80 % on naisia, joten henkilöstön aseman muutoksilla on erityisesti vaikutuksia naisiin. On tärkeää tarkastella mm. työllistymistä, miten kuntauudistus vaikuttaa nais- ja miesvaltaisten alojen työhön ja työoloihin (esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuolto vs. tekninen sektori). Tulee myös tarkastella ulkoistamisten ja tilaaja-tuottaja – mallin käytön sukupuolivaikutuksia. Nais- ja miestyöntekijöiden palkkakehitystä tulee seurata. Koska uudistuksessa muutetaan työpaikkojen organisaatorakenteita, tulee tarkastella mm. työntekijöiden

vaikutusmahdollisuuksien kehittymistä ja johtajuutta. Uudistuksella voi myös olla vaikutuksia esimerkiksi työmatkojen pituuksiin sekä työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen.

Kuntasektorin henkilöstöstä 78 % on naisia. Työssäkävivistä miehistä 10 % ja naisista 35 % toimii kuntasektorilla. Kuntien työntekijöiden keski-ikä on korkeampi kuin muilla työnantajasektoreilla ja 45 vuotta täyttäneiden työssäkävien naisten ryhmässä kuntatyötä tekevien osuus on yli 40 %. Kuntahenkilöstön korkea keski-ikä heijastuu eläköitymiseen: nykyisestä henkilöstöstä lähes kaksi kolmasosaa jää eläkkeelle vuoteen 2030 mennessä.

Vaikutukset palvelujen käyttäjiin, naisiin ja miehiin, tyttöihin ja poikiin

Kuntauudistuksen tärkeimpiä tavoitteita on kuntien vastuulla olevien peruspalvelujen turvaaminen myös tulevaisuudessa. Naiset ja miehet, tytöt ja pojat käyttävät osin eri palveluita. On selvitettävä mitä palveluita naiset ja miehet käyttävät. Tulee myös selvittää puuttuuko palvelutarjonnasta miesten tai naisten kannalta keskeisiä palveluita. On tärkeää tarkastella myös sitä, miten nais- ja mieskuntalaiset näkevät kunnallisten palveluiden tuottamisen eri vaihtoehdot sekä palveluiden laadun.

Tutkimusta kuntapalvelujen ulkoistamisen henkilöstöön kohdistuvista vaikutuksista on ylipäättään vähän, ja sukupuolivaikutuksista vielä vähemmän. **Palvelujen ulkoistamisen sukupuolivaikutusten seuraaminen** olisi perusteltua riippumatta siitä, onko kyseessä kunnallisten palvelujen vai valtion kustantaman toiminnan ulkoistaminen.

Useimpien kunnallisten palvelujen käyttöä seurataan tarkasti tilastoin, mutta sukupuolen ja kunnan/alueen mukaan jaoteltua tietoa ei läheskään kaikista palveluista ole – ei silloinkaan, kun tiedon tuottaminen olisi todennäköisesti melko yksinkertaista. Epäkohtien paikantaminen ja tasa-arvon edistäminen on hyvin hankalaa, jos vertailukelpoista tietoa ei ole saatavilla.

Kunnallisen demokratian toteutuminen, yhteiskunnalliset vaikutus- ja osallistumismahdollisuudet

Kuntauudistuksen yhteydessä tulee myös turvata demokraattinen päätöksenteko kun rakenteita muutetaan. Sekä naisten että miesten osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon on tärkeää. Kuntakoon muuttuminen ja kuntien yhdistyminen voi aiheuttaa muutoksia äänestysaktiivisuuteen, poliittiseen edustuksellisuuteen, päätöksentekoon osallistumiseen ja valtarakenteisiin. Muutoksella voi myös olla vaikutuksia poliitikkojen toimintaedellytyksiin (esimerkiksi pidemmät välimatkat kokouksiin).

Vaikka kuntien henkilöstö on hyvin naisvaltainen, ovat naiset aliedustettuina kuntien viranhaltijajohdossa. Vuonna 2010 maan kaikista kunnan- ja kaupunginjohtajista vain 16 % oli naisia (kunnat 19 %, kaupungit 10 %). Naiskunnanjohtajien suhteellinen osuus on suurin pienissä kunnissa. On myös merkillepantavaa, että lähes kaikkien yhdistyneiden kuntien ykkösviran haltijaksi valittiin mies. **Kehitystä ykkösviran haltijoiden sukupuolijakaumasta tulee seurata ja pohtia vaatiiko nykytilanne erityistoimenpiteitä.**

Itsestään selvää on, että kuntauudistuksen toimeenpanossa noudatetaan tasa-arvolain kiintiösäännöstä, jonka mukaan välillisesti valittavissa kunnan toimielimissä tulee olla vähintään 40 % kumpaakin sukupuolta. Kiintiösäännös ei kuitenkaan vaikuta puheenjohtajien valintaan. Naisten osuus onkin ollut pienempi hallitusten, valtuustojen ja lautakuntien puheenjohtajistossa verrattuna naisten osuuteen vastaavassa toimielimessä. Hallitusten ja valtuustojen naispuheenjohtajien osuus on tähän asti kasvanut hiljalleen, mutta tarkasteltaessa vuoden 2009 alussa aloittaneiden hallitusten ja valtuustojen puheenjohtajien sukupuolijakaumaa on naisten osuuden kasvu hallitusten puheenjohtajista pysähtynyt (21 %) ja valtuustojen puheenjohtajista hidastunut (27 %). Puolet uusista liitoskunnista on valinnut sekä valtuuston että hallituksen ykköspuheenjohtajaksi miehen.

Sukupuolivaikutusten arviointi kuntauudistuksen valmistelussa ja toimeenpanossa

Valtioneuvosto on laatinut oppaan ja käsikirjan: Kunta- ja palvelurakennemuutos: sukupuolen huomioon ottaminen uudistuksen toimeenpanossa alueilla. Opas/Käsikirja 31.10.2006. Kumpaakaan työkalua ei kuitenkaan ole pidetty esillä valmisteltaessa kuntauudistusta.

Koska tasa-arvoasioihin perehtynyttä väkeä on kuntien hallinnossa vain vähän, voisi SUVA-ohjeistuksen muokkaaminen käytännönläheisemmäksi helpottaa kunnissa tehtävää työtä.

Uuden kuntauudistuksen käynnistyessä olisi hyvä tiedostaa **valmistelu- ja tunnusteluvaiheen tärkeä merkitys**. Kuntajakolain mukaisen yhdistymishallituksen kokoonpanon on oltava tasa-arvolain kiintiösäännöksen mukainen, mutta johtavien viranhaltijoiden ja johtavien luottamushenkilöiden rooli kuntien välisissä neuvotteluissa on keskeinen. Tämä johtoporras on edelleen hyvin miesvaltainen.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaakin sukupuolivaikutusten arvioinnin merkitystä sekä kuntauudistuksen suunnittelussa että toimeenpanovaiheessa. Kun tietoa uudistuksen vaikutuksista kootaan sukupuolen mukaan, analysoidaan koottu aineisto ja tehdään siitä johtopäätöksiä, jotka pannaan toimeen, voidaan kuntapalveluita kehittää haluttuun suuntaan, säästää kustannuksia ja toimia hyvän hallinnon mukaisesti.

Koska kuntauudistuksen tavoitteena on kehittää ja turvata kuntapalvelut on tasa-arvoasiain neuvottelukunnan mielestä erityisen keskeistä **arvioida kuntapalveluiden sukupuolivaikutuksia**.

Kun sukupuolivaikutusten arviointi aloitetaan jo hankkeen käynnistyessä, saadaan siitä suurin hyöty koska analyysin ja johtopäätösten jälkeen voidaan tehdä korjaavia päätöksiä ja suunnata uudistusta haluttuun suuntaan. Arviointi voidaan kuitenkin aloittaa prosessin kaikissa vaiheissa. Myös jälkikäteen tehtävästä sukupuolivaikutusten arvioinnista saa arvokasta tietoa tuleviin ratkaisuihin.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta esittää tasa-arvo-ohjelmaan lisättäväksi toimenpiteitä, jotta kuntauudistus toteutetaan sukupuolisilmälaseja käyttäen.

Kiintiöt pörssiyhtiöiden hallitukseen

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta **kannattaa kiintiösäännöksen ulottamista pörssiyhtiöiden hallitukseen** (s. 8). Neuvottelukunta pitää ilmeisenä, että esitykset hallituksen ja yksityissektorin vuoropuhelun jatkamisesta naisten urakehityksen tukemiseksi ei ole riittävä toimenpide. Vaikka viime vuosina naisten osuus pörssiyhtiöiden hallituksissa on kasvanut, oli vuonna 2011 naisten osuus pörssiyhtiöiden hallitusten jäsenistä edelleen alle viidenneksen, 18,7 %.

Maahanmuuttajanaisten ja -miesten osallistuminen

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä maahanmuuttajanaisten ja -miesten osallistumisen tukemista poliittiseen päätöksentekoon. Maahanmuuttajille tulee **tiedottaa poliittisten puolueiden ja kansalaisjärjestöjen merkityksestä ja maahanmuuttajien mahdollisuuksista osallistua niiden toimintaan**. Maahanmuuttajille tulee tiedottaa järjestötoiminnan perustamisesta, ylläpitämisestä, verkostoitumisesta ja erityisesti varainhankinnasta. Tiedon puute estää maahanmuuttajien osallisuuden kehittymistä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Segregaation vähentäminen, koulutus ja tutkimus (tasa-arvo-ohjelman luku 2.2.4)

Koulutuksella on suuri vaikutus lasten ja nuorten arvoihin, asenteisiin sekä ammatinvalintaan. Sukupuoleen liittyvät stereotyyppiset käsitykset ja toimintamallit ohjaavat tyttöjä ja poikia edelleen perinteisiin valintoihin opinnoissa ja työuralle naisten ja miesten ammatteihin. Näillä valinnoilla on yhteys sukupuolten väliseen palkkaeroon ja urakehitykseen työelämässä.

Oppilaanohjauksella ja opinto-ohjauksella voidaan merkittävästi vaikuttaa siihen, että tytöt ja pojat rohkaistuvat valitsemaan ammattinsa perinteisten sukupuolikäsitysten rajoittamatta. Vaikka oppilaanohjaukseen on kiinnitetty 2000-luvulla paljon huomiota erilaisin kehittämishankkein, ei näissä ole sukupuolten tasa-arvoa nostettu erillisen tarkastelun ja arvioinnin kohteeksi. Opinto-ohjauksessa onkin erityistä huomiota kiinnitettävä segregaation purkamiseen. Opinto-ohjaus voitaisiin myös kytkeä koulujen tasa-arvosuunnitteluun.

Nykyisissä opetustointa koskeissa laeissa ja kehittämissuunnitelmissa ei ole sukupuolten tasa-arvoa koskevia tavoitteita tai niitä on hyvin vähän ja pyrkimyksenä on mieluummin sukupuolineutraalius. Kuten tasa-arvo-ohjelman luonnoksessa (s. 10) todetaan, tulee tasa-arvolain velvoite laatia toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma ulottaa perusopetusta antaviin oppilaitoksiin. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa velvoitteen laajentamista myös varhaiskasvatukseen.

Perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen toiminnallista tasa-arvosuunnittelua tulee tukea tutkimus- ja kokeiluhankkein.

Perusopetuksen tuntijako on uudistettava sukupuolitietoisesti. Sukupuolitietoisien opinto-ohjauksen menettelyt ja tavoitteet on määriteltävä nykyistä selkeämmin opetussuunnitelmien perusteissa.

Segregaation purkamisessa on kiinnitettävä huomiota siihen, kuinka saadaan miehiä ja poikia valitsemaan naisvaltaisten alojen ammatteja sekä naisia ja tyttöjä valitsemaan miesvaltaisia aloja.

Kansainvälisissä oppimistuloksia arvioivissa tutkimuksissa suomalaiset lapset ovat menestyneet erittäin hyvin. Kansallisissa tutkimuksissa on havaittu, että koulun arjessa usein vahvistetaan ja tuetaan tyttöjen ja poikien stereotyyppisiä toimintaorientaatioita ja asenteita. Tyttöjen ja poikien välillä esiintyy eroja oppimisessa ja siinä miten he kokevat koulunkäynnin. Pojilla on enemmän oppimisvaikeuksia ja he keskeyttävät opintonsa useammin kuin tytöt. Tytöt sen sijaan kokevat itsetuntonsa huonommaksi kuin pojat vaikka menestyvät poikia paremmin opinnoissaan. Sukupuolittuneen kokemuseron syistä on hankittava tutkimustietoa.

Tasa-arvo-ohjelman toimenpide-ehdotuksissa on tärkeä kohta, jossa todetaan segregaation lieventämistyöryhmän toimenpide-ehdotusten toteuttaminen ja seuranta (s. 10). Tekstissä todetaan, että toimenpide-ehdotukset otetaan huomioon opetussuunnitelmien perusteiden uudistamisessa. Tarkoituksena on varmaankin **ulottaa toimenpiteet myös ammatilliseen koulutukseen**. Toimenpide-ehdotukseen tulee tasa-arvoasiain neuvottelukunnan mielestä lisätä: Toimenpide-ehdotukset otetaan huomioon opetussuunnitelmien **ja tutkintojen** perusteiden uudistamisessa.

Opettajankoulutus

Koulujen opetuskäytäntöjä koskeva tutkimus osoittaa, että sukupuolineutraali lähestymistapa opetuksessa ja opintojen ohjauksessa ylläpitää perinteisiä sukupuolirooleja ja -jakoa. Opettajien tulisi tiedostaa omat sukupuoliin liittyvät näkemyksensä, ettei oppilaiden toimintaa tulkittaisi kaavamaisesti eikä jätettäisi tunnistamatta heidän yrityksiään toimia toisin kuin sukupuoliroolien mukaan odotetaan.

Opettajankoulutus ei sisällä riittävästi tietoa ja konkreettisia välineitä tasa-arvokysymysten huomioimiseksi käytännön opettajan työssä. Opettajankoulutuksen tueksi tarvittavaa, eri ikäkaudet huomioon ottavaa

kasvatustieteellistä tutkimusta, joka loisi edellytyksiä tasa-arvo- ja sukupuolitietoisten pedagogisten käytäntöjen kehittämiseksi, ei ole.

Tasa-arvokysymyksiä mm. opettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa tulee tarkastella **opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen tulosneuvotteluissa**.

Sukupuolten tasa-arvoa kouluissa ja oppilaitoksissa edistäneiden hankkeiden kokemuksia, materiaaleja ja käytäntöjä on hyödynnettävä systemaattisemmin. Erityisesti ne tulisi huomioida koulutuspolitiikan suunnittelun keskeisissä prosesseissa, esimerkiksi oppilaitosten ohjaus- ja opetuskäytäntöjen kehittämisessä sekä täydennyskoulutuksen toteutuksessa oppilaitosjohdolle ja opetushenkilöstölle. On varmistettava, että Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa (TASUKO) -tutkimus- ja kehittämishankkeessa tuotetut hyvät käytännöt otetaan osaksi opettajankoulutusta.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta esittää, että **tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuuden toteutumista opetuksessa ja opettajankoulutuksessa on arvioitava ja seurattava kattavasti. Kehittämiprojektien hyvät käytännöt on valtavirtaistettava kaikkeen opetukseen. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoiset kurssit on tehtävä pakolliseksi osaksi niin opettajan- kuin lastentarhanopettajankoulutustakin sekä opettajien täydennyskoulutusta.**

Opettajankoulutuksessa onkin otettava huomioon, että sukupuolitietoisuuden koulutuksen ja kasvatuksen edistäminen vaatii opettajille annettavaa erikoiskoulutusta sekä perusopinnoissa että täydennyskoulutuksessa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että oppikirjojen sukupuolivaikutusten arvioimiseksi osoitetaan vastuutahot. Kouluissa on annettava mediakasvatusta, joka mahdollistaa myös käytetyn oppimateriaalin kriittisen tarkastelun.

Nais-, mies- ja sukupuolentutkimus

Nais- mies- ja sukupuolentutkimuksella on keskeinen rooli tiedon ja asiantuntemuksen tuottamisessa tasa-arvopolitiikan ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen pohjaksi.

Sukupuolentutkimuksen asema on heikentynyt yliopistouudistuksen myötä. Alan toimintaedellytysten kannalta olennaisia tekijöitä ovat erityisesti opetusresurssien vakiinnuttaminen sekä yliopiston ja tiedekuntien johdon tuki oppiaineen kehittämiseksi. Sukupuolentutkimus on ollut nopeasti kasvava tieteenala niukoista resursseista huolimatta. Se on myös kehittänyt opetusta ja tutkimusta sekä onnistunut hankkimaan ulkopuolista rahoitusta. Yliopistouudistus on kuitenkin tuonut uusia haasteita sukupuolentutkimuksen asemaan tieteenalojen ja laitosten yhdistymisen ja keskinäisen kilpailun korostumisen myötä.

Sukupuolentutkimuksen, ml. nais- ja miestutkimuksen, asemaa ainelaitoksilla ja eri oppiaineissa on tärkeä vahvistaa. Tässä on kyse myös sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta yliopistojen tutkintovaatimuksiin ja samalla tasa-arvoa koskevan asiantuntemuksen edistämisestä yliopistokoulutuksessa. Muun muassa opettajankoulutuksessa sekä oikeus- ja yhteiskuntatieteellisessä koulutuksessa on ensiarvoisen tärkeää, että koulutuksessa annetaan valmiudet ymmärtää sukupuolen merkitys yhteiskunnan ja ammattialan käytännöissä ja asiantuntemusta edistää sukupuolten tasa-arvoa. Sukupuolinäkökulma ja tasa-arvoon liittyvä asiantuntemus on syytä liittää osaksi myös yliopisto-opettajien pedagogista koulutusta.

Koska sukupuolentutkimuksen aseman heikentymisestä on havaittavissa merkkejä, on erityisen **tärkeää kartoittaa sukupuolentutkimuksen tilannetta valtakunnallisesti ja seurata tilannetta säännöllisesti**, kuten tasa-arvo-ohjelman luonnoksen toimenpide-ehdotuksissa (s. 10) ehdotetaankin.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta esittää toimenpiteisiin **lisättäväksi yliopistolain sukupuolivaikutusten arvioinnin**.

Neliportainen tutkijanura

Neliportainen tutkijanura –raportissa esitettyssä neliportaisessa uramallissa on paljon myönteisiä piirteitä kuten uran ennakoitavuuden ja järjestelmän läpinäkyvyyden lisääminen, uravaiheiden selkiyttäminen sekä sektorien välisen liikkuvuuden edistäminen. Läpinäkyvyyden ja ennakoitavuuden lisääminen edistää kaikkien tutkijoiden, mutta erityisesti naisten, uraa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää erinomaisena, että tasa-arvo-ohjelman luonnoksen toimenpiteeksi on kirjattu tasa-arvoiseen ja naisten tutkijanuraan liittyvät kysymykset sisällytetään osaksi yliopistojen neliportaisen tutkijanuramallin soveltamisen ja vakinaistamispolkujen toteuttamisen arviointia (s. 10).

Neliportainen tutkijanura –raportissa tutkijanuraa tarkasteltiin lähes täysin sukupuolineutraalisti. Näin tehtiin siitä huolimatta, että laajan tutkimus- ja tilastotiedon pohjalta on osoitettavissa, että sukupuoli liittyy tutkijanuralla etenemiseen monin eri tavoin myös tasa-arvokehityksen kärkimaissa, Suomi mukaan lukien. Sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisen periaate, joka on hyväksytty valtionhallinnossa tärkeäksi periaatteeksi, ei raportissa toteutunut. Silloin kun sukupuoleen kiinnitetään huomiota, raportin yleinen sävy on abstrakti. Se johtaa siihen, että konkreettisia toimia naisten tutkijanuran edistämiseksi ei raportissa juurikaan esitetä, vaikka sekä ongelmista että erilaisista ratkaisumalleistakin on saatavilla runsaasti tietoa.

Naiset kouluttautuvat tutkijoiksi Suomessa lähes yhtä usein kuin miehet. Erityisesti nuoremmissa tutkijakohorteissa naisten osuus on kasvanut, mutta heidän uralla etenemisensä erityisesti tohtorintutkinnon jälkeen on tutkitusti vitkaisempaa. Tähän on useita syitä. Tärkeimpiä niistä ovat **naisten tutkijanuralla edelleen kohtaama syrjintä ja piilosyrjintä**, naisille tiedeyhteisössä **tarjolla olevan sosiaalisen tuen ja kannustuksen vähäisyys, samaa sukupuolta olevien esikuvien ja roolimallien puute, naisten jääminen epävirallisten ja virallisten yhteistyöverkostojen ulkopuolelle tai marginaaliin**, sekä **tutkimustyön ja perheen yhteensovittamisen ongelmat**, jotka edelleen ovat pääosin naisten harteilla.

Ongelmallista esitettyssä tutkijanuramallissa on **kutsumenettelyn lisääminen kolmannella portaalla**.

Kutsumenettelyn yleistyminen professuureissa 1990-luvulla osoittautui selvästi edullisemmaksi miehille kuin naisille. Ns. hallitun määräaikaisuuden hyväksyminen portaiden kahdella alimmalla tasolla (5-15 vuotta määräaikaisuutta) on taas ristiriidassa muun työelämän kanssa. Paitsi että määräaikaisuus on usein erityisesti naisten ongelma, sillä on myös merkittäviä sukupuolivaikutuksia, joihin raportissa ei kiinnitetä mitään huomiota.

On ilmeistä, että tutkimusjärjestelmämme ei nykyisellään hyödynnä täysipainoisesti tutkijakoulutettujen naisten kapasiteettia. Sukupuolineutraalin lähestymistavan vuoksi raportissa ei kuitenkaan esitetä lainkaan naisten tutkijanuraa tukevia erityistoimenpiteitä, vaan tyydytään uuden tutkijanuramallin yleiseen vakiinnuttamiseen. Toimenpiteitä hahmoteltaessa ei myöskään oteta huomioon, että niillä voi olla merkittäviä sukupuoleen liittyviä ulottuvuuksia, ja että tasa-arvolaki mahdollistaa naisten asemaa työelämässä edistävät väliaikaiset positiiviset erityistoimet, esimerkiksi vain naispuolisille tutkijoille kehitetyt tukimuodot.

Yhtenä esimerkkinä raportin ongelmallisesta sukupuolineutraalisuudesta voidaan ottaa kansainvälinen liikkuvuus, jota halutaan lisätä. Liikkuvuudella on sukupuoleen liittyviä reunaehtoja, jotka on tärkeää ottaa huomioon, kuten esimerkiksi Suomen Akatemia on jo ansiokkaasti tehnyt.

Suomessa väitellään vanhempana kuin monissa muissa Euroopan maissa mikä vaikuttaa todennäköisesti liikkuvuushalukkuuteen. Perheellisten ja asuntovelallisten liikkuvuuden organisoiminen on usein varsin haastavaa. Tutkijoiden perheellisyyden huomioon ottaminen sekä perheellisten tutkijoiden ja tutkijapariskuntien liikkuvuuden helpottamisen tulisi olla itsestään selvänä lähtökohtana liikkuvuutta tukevia toimenpiteitä suunniteltaessa.

Toisena esimerkkinä toimenpiteiden sukupuolineutraalista tarkastelusta on alaluku urasuunnittelusta ja työelämäyhteyksistä. Siinä yhteydessä olisi ollut luontevaa ja relevanttia käsitellä tutkijanuralla oleville naisille suunnattuja erityistoimia, joita on käynnissä useissa EU-maissa, erityisesti Ruotsissa. Myös Suomessa näitä on jonkin verran, esimerkiksi mentoroinnin erilaiset muodot. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ehdottaakin, että yhtenä konkreettisena toimena naisten tutkijanuran tukemiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa valtakunnallisen mentoriohjelman perustamisen tutkijanaisille osana urasuunnittelun kehittämistä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tulosohjaus tutkijanuran kehittämisessä tarjoaa mahdollisuuden tutkijanuran tarkasteluun myös tasa-arvonäkökulmasta, kuten nyt on tarkoitus tehdä. Tulosohjaukseen tulee liittää tutkijanuran jatkuva tarkastelu ja seuranta sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, erityisesti kolmos- ja nelosportaan kohdalla. Tämä on erityisen tärkeää näiden portaiden tehtävien muuttuessa entistä monimuotoisemmiksi.

Sukupuolentutkimuksen sekä tasa-arvon informaatio- ja dokumentaatiopalveluiden kehittäminen

Vuonna 2004 naistutkimus- ja tasa-arvotiedon portaali Minna aloitti toimintansa Helsingin yliopiston Kristiina-instituutin yhteydessä sosiaali- ja terveysministeriön rahoituksella. Vuoden 2009 lopulla Minnan toiminta sai pysyvän perustan, kun Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston yhteydessä käynnistyi Tasa-arvotiedon keskus Minna (www.minna.fi), joka kokoaa ja välittää tietoa sukupuolten tasa-arvosta ja siihen liittyvästä tutkimuksesta.

Tasa-arvotiedon keskus Minnan toimintaan tulee varata riittävät resurssit. Toiminnan saumaton jatkuminen on varmistettava nykyisen, 31.12.2012 päättyvän sopimuksen jälkeen.

Demokratia ja kansalaisvaikuttaminen (luonnoksen luku 2.2.5)

Sukupuoli ja demokratiakasvatus

Ihmisoikeuskasvatus on olennainen osa demokratiakasvatusta. Tasa-arvo on yksi keskeisimmistä ihmisoikeuksista. Koulutuksen tulisi tarjota lapsille ja nuorille mahdollisuus oman kansalaisidentiteetin rakentamiseen ja poliittisyhteiskunnallisen ympäristön ymmärtämiseen. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa, että sukupuolen rakentuminen on keskeinen yksilön identiteetille. Sukupuolta muokkaa sosiaalinen vuorovaikutus, vallitseva kulttuuri ja perinteet. Sukupuoli on rakenteellinen ja yhteiskunnallinen, mutta myös alati muutoksessa - aikaan ja ympäröivään kulttuuriin sidoksissa. Kansalaisidentiteetti on myös vahvasti sukupuolittunut. Esimerkiksi armeija instituutiona muokkaa mies- ja naiskansalaisuutta ja korostaa niiden välistä eroa miehille heidän sukupuolensa perusteella määrätyn asevelvollisuuden muodossa.

Koulu

Suomessa annetaan yhteiskunnallista opetusta 7 % kokonaisopetusajasta, kun OECD-maissa keskiarvo on 12 %. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa, että erillisen yhteiskunnallisen opetuksen lisäksi tulee omaksua **sukupuolisensitiivinen opetusmetodi koko opetuksen läpileikkaavana työskentelytapana**.

Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella voidaan edistää poikien ja tyttöjen kasvamista ahtaista ja kaavamaisista sukupuolirooleista täysipainoisempaan ja omannäköiseen aikuisuuteen. Sukupuolisensitiivinen kasvatustarjoaa myös keinoja syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseen, sillä siinä tuetaan terveen itsetunnon kehittymistä sekä kykyä vastustaa ulkoapäin asetettujen roolivaatimusten painetta. Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella voidaan vähentää ihmisryhmien välistä vastakkainasettelua, purkaa ennakkoluuloja ja lisätä väkivallattomia ongelmanratkaisumalleja.

Poikien kiinnostus ihmisoikeuksien, syrjimättömyyden ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseen on Suomessa vähäisempää kuin tyttöillä. Vastaavasti syrjivät asenteet kuten seksismi, rasismi ja homofobia ovat yleisempiä poikien kuin tyttöjen keskuudessa. Poikien kasvatuksessa ei perinteisesti ole korostettu toisten huomioon ottamista ja empatiakyvyn harjoittelua siinä määrin kuin tyttöjen kasvatuksessa. Esimerkiksi nuorten parissa tehdyssä seksuaalista väkivaltaa ennalta ehkäisevässä työssä on havaittu, että osalla pojista on ylitsempääsemättömiä vaikeuksia eläytyä naisen asemaan ja kuvitella miltä esimerkiksi raiskauksen uhrista saattaa tuntua. Kuten asiakirjassa todetaan, demokratian tulee selviytyäkseen kasvattaa ihmisiä, jotka pystyvät ylläpitämään demokratiaa. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää ensiarvoisen tärkeänä, että **poikien ja nuorten miesten sukupuolisensitiiviseen ihmisoikeuskasvatukseen panostetaan**.

Niin pojat kuin tytötkin tarvitsevat tukea kasvuun aktiivisiksi kansalaisiksi. Konkreettiset ihmisoikeusharjoitukset auttavat asettumaan toisen asemaan ja havaitsemaan arkisessa käytöksessä eriarvoistavia sukupuolisokeita pisteitä. Käytännönläheiset harjoitukset voivat olla myös voimaannuttavia. Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksella tulee purkaa mies- ja naissukupuolten vastakkainasettelua ja yhteiskunnassa vallitsevaa heteronormia.

Kouluopetuksella on erityisen painava merkitys niille lapsille ja nuorille, joiden kotona ei keskustella yhteiskunnallisista tai poliittisista aiheista. Sukupuolten tasa-arvo on korostetusti yhteiskunnallinen ja myös poliittinen aihe. Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella voidaan lisätä lasten ja nuorten kykyä hahmottaa epätasa-arvoistavia rakenteita ja käytäntöjä, lisätä poliittista lukutaitoa sekä tukea kykyä hahmottaa yhteiskunnallisia ihmisoikeus- ja arvokysymyksiä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kiinnittää huomiota siihen, että toisella asteella **ammattikoululaiset saavat huomattavasti vähemmän tietoa kansalaisvaikuttamisesta kuin lukiolaiset**. Eivätkä lukiolaisetkaan saa nykyisin riittävästi tietoa kansalaisvaikuttamisesta.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen otetaan kiinteäksi osaksi valtion kotouttamisohjelmaa ja että Opetushallitus sisällyttää sukupuolinäkökulman kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmien perusteiden uudistamiseen (s. 11). Sen lisäksi tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa **maahanmuuttajalapsiin ja -nuoriin kohdistuvan sukupuolisensitiivisen kastatuksen merkitystä**.

Sukupuolisensitiivisellä työtavalla on mahdollista voimaannuttaa lapsia ja lisätä heidän tosiasiallisia valinnanmahdollisuuksiaan vanhakantaisten sukupuoliroolimallien ulkopuolella. Sukupuolisensitiiviseen lähestymistapaan tulisi kiinnittää huomiota jo varhaiskasvatuksessa.

Perusopetuksen jälkeen jatko-opintojen ulkopuolelle jäävillä maahanmuuttajanaisilla on kolminkertainen riski maahanmuuttajamiehiin verrattuna jäädä ilman tutkintoa. Korkeakouluihin pääsyssä vieraskielisillä naisilla on selkeästi huonommat mahdollisuudet kuin suomen- ja ruotsinkielisillä naisilla. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että **maahanmuuttajien opiskelun tukitoimissa on otettava huomioon sukupuolen merkitys nykyistä painokkaammin.**

Kouluissa sukupuolisensitiivisen opintojenohjauksen merkitys korostuu erityisesti maahanmuuttajatyttöjen kohdalla. Sukupuolisensitiivisellä lähestymistavalla voidaan kannustaa sekä tyttöjä että poikia juuri heille mieluisaan ammattiin opiskeluun, myös heidän sukupuolelleen epätyypillisiin ammatteihin. Maahanmuuttajanuorten vanhemmat eivät välttämättä ole perillä suomalaisesta koulujärjestelmästä ja siksi kotoa saatu tuki opintoihin voi jäädä heikoksi. Lisäksi osassa kulttuureista poikien koulunkäyntiä painotetaan tyttöjen koulunkäynnin kustannuksella.

Talouspolitiikka (luonnoksen luku 2.2.6)

Talouspolitiikka ja työelämä

Talouspolitiikan sukupuolivaikutuksia on arvioitava systemaattisesti. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta esittää, että **talouspolitiikan tarkastelua sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta vahvistetaan nykyisestä ja konkreettisia tavoitteita ja toimenpiteitä kirjataan tasa-arvo-ohjelmaan.** Talous- ja tasa-arvopolitiikkaa tulee tarkastella myös rinnakkain.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä avauksena tasa-arvo-ohjelmaluonnokseen kirjattua selvityksen teettämistä veropoliittisten ja tulonsiirtoihin liittyvien ratkaisujen vaikutuksista naisten ja miesten taloudelliseen tasa-arvoon ja sen pohjalta arvioitavista veropoliittisten uudistusten sukupuolivaikutuksista (s. 12).

Hyvinvointi, terveys, turvallisuus (luonnoksen luku 2.2.7)

Vanhempainvapaat

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että työn ja perheen joustavan yhteensovittamisen edellytykset luodaan työelämässä, työelämän toimintatavat ja työn järjestämisen tavat ovat keskiössä. Neuvottelukunta esittää, että **työn ja perheen yhteensovittamiskysymystä tarkastellaan tasa-arvo-ohjelmassa työelämän kehittämisen kysymyksenä.**

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää keskeisenä isän perhevapaan kasvattamista asteittain kohti **6+6+6-mallia**. Sukupuolten tasa-arvon kannalta on tärkeää lisätä isien perhevapaiden, erityisesti vanhempainvapaiden, käyttöä. Näin annetaan lapsille mahdollisuus läsnä olevaan, läheiseen isään, tuetaan isän suhdetta lapseen ja parannetaan naisten työmarkkina-asemaa. Tutkimukset ja käytäntö osoittavat, että isät käyttävät nimenomaan heille osoitetut perhevapaat, jotka perhe muutoin menettäisi.

Vanhempainvapaan uudistamisessa on otettava huomioon yrittäjyydestä, määräaikaisista työ-suhteista, työttömyydestä ja opiskelusta johtuvat erityistarpeet sekä huomioitava yhden huoltajan, monikko- ja sateenkaariperheet. Myös etävanhempien asema on turvattava. Uudistuksen yhteydessä vanhemmuuteen liitettävät oikeudet ja etuudet tulee ulottaa koskemaan yhdenvertaisesti myös samaa sukupuolta olevien pariskuntien perheitä.

Sukupuolistunut väkivalta

Marraskuussa 2010 julkaistun ”Tuhansien iskujen maa. Miesten kokema väkivalta Suomessa.”-raportin mukaan miesten kokeman lähisuhdeväkivalta on yhtä yleistä kuin naisten kokema. Naisille koituvat väkivallan seuraukset ovat kuitenkin huomattavasti vakavampia. Nykyisen kumppanin tekemä väkivalta aiheutti fyysisiä vammoja miehistä 11,9 prosentille ja naisista 27,3 prosentille. Psykkisiä seurauksia aiheutui 9,7 prosentille miehistä ja 35,2 prosentille naisista. Naisiin kohdistuva väkivalta oli useammin toistuvaa kuin miesten kohdalla.

Seksuaalinen väkivalta näyttää raportin perusteella olevan pääasiassa naisiin kohdistuvaa: naisista seksuaalista väkivaltaa on 15 vuotta täytettyään kokenut 18,2% ja miehistä 2,5%. Naisten ex-kumppanit ovat olleet huomattavasti väkivaltaisempia kuin nykyiset. Ero miesten nykyisten ja ex-kumppanien kohdalla on sen sijaan huomattavasti pienempi. Ero väkivallan seurauksissa näkyy myös lähisuhdeväkivallan seurauksena kuolleiden määrissä. Vuosittain 2003-2008 ajanjaksolla lähisuhdeväkivallan uhrina kuoli 23-31 henkilöä, joista miehiä 3-6 ja naisia 20-26.

Vahvistetaan lainsäädännöllisiä keinoja uhrin suojelemiseksi ja väkivallan uusiutumisen ehkäisemiseksi

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että **lähisuhteissa tapahtuneiden väkivallantekojen luonne tulee ottaa nykyistä paremmin huomioon rikoslainsäädännössä ja sen soveltamisessa**. 1.1.2011 voimaan tullut rikoslain uudistus (lievä pahoinpitely lähisuhteissa virallisen syytteen alaiseksi) oli erittäin tärkeä, mutta se ei ole riittävä, mikäli tarkoituksena on tosiasiallisesti parantaa lähisuhdeväkivallan uhrin asemaa ja tehostaa puuttumista lähisuhdeväkivallan erityispiirteisiin. Lainsäädäntöä tuleekin kehittää erityisesti lähisuhdeväkivallan uhrin aseman parantamiseksi. Jotta lähisuhteissa tapahtuville väkivallanteoille tyypillinen toistuvuus, vallan väärinkäyttö ja kontrollointi voitaisiin paremmin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa, tulee neuvottelukunnan mukaan säätää lähisuhdeväkivaltaa koskevaa erityislainsäädäntöä (lähisuhdevainoaminen) tai ottaa läheiseen kohdistetun pahoinpitelyn merkitys muutoin huomioon esimerkiksi ankaroittamisperusteena.

Rikoslain 6 luku mahdollistaisi normaalia ankaramman rangaistuksen määräämisen tapauksissa, joissa pahoinpitely kohdistuu heikommassa asemassa olevaan tai muuten huonosti puolustautumaan kykenevään henkilöön. Tätä säännöstä ei käytännössä kuitenkaan ole sovellettu parisuhteissa tapahtuviin pahoinpitelyihin. Pikemminkin käytännössä puolison pahoinpitelystä on päässyt lievemmillä sanktioilla kuin ventovieraaseen kohdistuneesta teosta. Lisäksi parisuhteessa tapahtunutta väkivaltaa on soviteltu, mikä on omiaan heikentämään uhrin asemaa. Sovittelu saattaa myös lisätä väkivallan uhrin riskiä joutua uudelleen puolisonsa väkivallan uhriksi. Siksi tasa-arvoasiain neuvottelukunnan mielestä onkin tärkeää **kieltää sovittelu lähisuhdeväkivaltarikoksissa** uhrin oikeusturvan varmistamiseksi (s. 14)

Seksuaalirikoksia koskeva lainsäädäntö tulee uudistaa kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaiseksi.

Raiskausta ei tällöin määrittele fyysinen väkivalta vaan uhrin suostumuksen puute. Seksuaalirikokset tulee määritellä virallisen syytteen alaisiksi.

Suomen rikoslakia tuleekin tarkistaa, jotta Suomi voi ratifioida Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumiseksi viimeistään vuonna 2013 (s. 14).

Palveluverkosto

Yksinomaan lainsäädäntö, etenkin rikosoikeudellinen, ei ole riittävä keino puuttua sukupuolistuneeseen väkivaltaan. Sekä väkivallan tekijän että uhrin ohjaaminen tukipalveluiden piiriin tulisi ottaa kiinteäksi osaksi viranomaisinterventiota.

Naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen työ on ollut Suomessa projektiluonteista ja sille kohdistetut resurssit ovat olleet täysin riittämättömiä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että sukupuolistuneen väkivallan ennaltaehkäisyyn ja uhrien auttamiseen suunnattujen resurssien tulee olla pysyviä ja riittäviä.

Väkivallan vastaisen työn kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että **ministeriöt varaavat riittävät ja tosiasiallisesti tehokkaat resurssit vuonna 2010 julkaistun ja vuoteen 2015 ulottuvan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman toteutukselle (s.13)**. Ohjelman toimenpiteistä useat kohdistuvat yleisesti lähisuhdeväkivaltaan hyödyttäen sukupuolesta riippumatta kaikkia lähisuhdeväkivallan uhreja. Miehiin kohdistuva väkivalta tulee ottaa huomioon osana naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämishjelmaa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että väkivallan uhreille ja tekijöille suunnattua valtakunnallista auttamisverkostoa kehitetään pitkäjänteisesti ja palveluiden tuottamiseen varataan tosiasiallisesti riittävät resurssit. Esimerkiksi Suomen selkeästi alimitoitettu turvakotiverkosto tulee laajentaa vastaamaan Euroopan neuvoston suosituksia, joiden mukaan Suomessa tulisi olla noin 500 turvakotipaikkaa. Turvakoteja on tällä hetkellä 21 (noin 125 turvakotipaikkaa), joista melkein puolet on Etelä-Suomessa. Suomeen on saatava myös salaisia ja esteettömiä turvakoteja.

Turvakodeissa on otettava huomioon myös erityisryhmien, kuten esimerkiksi maahanmuuttajanaisten ja vammaisten naisten tarpeet.

Tasa-arvo-ohjelman luonnoksessa (s.13) on STM:n toimenpiteeksi kirjattu turvakotipalvelujen kehittäminen. Hallitusohjelmassa puhutaan myös turvakotipaikkojen *lisäämisestä*. **Turvakotipaikkojen lisääminen tuleekin kirjata tasa-arvo-ohjelmaan.**

Väkivaltaa käyttäneiden miesten ja naisten hoito-ohjelmien rahoitus on turvattava. Lisäksi maksuton ympärivuorokautinen puhelinpäivystys väkivallan uhreille on toteutettava pikimmiten.

Väkivalta ja maahanmuuttajanaiset

Maahanmuuttajanaisten kohtaamasta väkivallasta ei ole kattavaa tutkimustietoa. Poliisitilastojen mukaan maahanmuuttajanaiset raportoivat väkivallasta kaksi kertaa valtaväestön naisia useammin. Turvakoteihin maahanmuuttajanaiset hakeutuvat yhdeksän kertaa useammin kuin valtaväestöön kuuluvat naiset. Maahanmuuttajanaiset saattavat tarvita myös erityispalveluita saadakseen apua väkivallan uhrina. Esteinä avun saamiselle saattaa olla esimerkiksi maahanmuuttajanaisten kielitaidottomuus. Puutteelliset tiedot saatavilla olevasta palvelujärjestelmästä sekä Suomen lainsäädännön takaamista oikeuksista, velvollisuuksista ja mahdollisuuksista, ovat yleisiä esteitä avun saannille. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteiden tunnistamista ja uhrien auttamista tulee kehittää systemaattisesti. Viranomaisten tulee osata aktiivisesti tunnistaa esimerkiksi kunniaväkivalta ja tyttöjen sukuelinten silpominen naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi.

Seksin osto

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää 2006 säädettyä seksin oston osittaista kriminalisointia oikeasuuntaisena, mutta riittämättömänä. Nykyinen lainsäädäntö on osoittautunut tehottomaksi, sillä osittainen seksin oston kriminalisointi on tahallisuusvaatimuksineen vaikeasti valvottava. Laki on ongelmallinen kompromissi, jonka tehokasta täytäntöönpanoa varjostavat ilmeiset näyttö-ongelmat. Poliisin on usein mahdotonta löytää todisteita siitä, että seksin ostaja on tiennyt paritustoiminnasta tai

ihmiskaupasta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tällaista tietoisuus-vaatimusta lain tarkoituksen vastaisena. Nykyisin seksin ostajan kannattaa pysyä mahdollisimman tietämättömänä asioiden oikeasta tilasta, jos hän haluaa välttää rikosoikeudellisen vastuun. Lisäksi poliisi ei ole kyennyt aliresursoinnin ja/tai priorisoinnin vuoksi tehokkaasti tutkimaan seksin ostoon liittyviä tapauksia.

Ruotsissa seksinosto on ollut kriminalisoitu vuodesta 1999 saakka. Heinäkuussa 2010 ilmestyneen raportin mukaan ruotsalaisella lainsäädännöllä on ollut positiivisia vaikutuksia. Katuprostituutio on puolittunut, eikä netin kautta tapahtuva prostituutio ole kasvanut niin paljon kuin esimerkiksi Tanskassa ja Norjassa. Ruotsalaisen raportin mukaan ei ole myöskään minkäänlaisia merkkejä siitä, että sisätiloissa (esim. hotellit, ravintolat, hierojat) tapahtuva prostituutio olisi kasvanut seksinoston kieltäneen lainsäädännön aikana.

Prostituutioon liittyvä ihmiskauppa on kasvava ja vakava ongelma suuressa osassa maailmaa. Ruotsissa tällainen rikollisuus on vähäisempää kuin muissa vastaavissa maissa. Ruotsin poliisi uskoo, että voimassa oleva lainsäädäntö estää ihmiskaupan laajempaa leviämistä Ruotsiin.

Ruotsissa asenteet seksinoston kieltävää lakia kohtaan ovat koko ajan muuttuneet myönteisemmiksi, joten seksinoston kieltämisellä on merkittävä, normatiivinen vaikutus. Nuoret suhtautuvat kieltoon myönteisimmin.

On ilmeistä, että **täydellisellä seksin oston kriminalisoinnilla voitaisiin nykyistä tehokkaammin puuttua prostituutiota ja ihmiskauppaa ylläpitävään kysyntään ja vauhdittaa myönteistä asennemuutosta yhteiskunnassa.** Tasa-arvoasian neuvottelukunta pitää tärkeänä, että osana tasa-arvo-ohjelmaa toteutetaan seksin ostoa koskevan lainsäädännön kattava arviointi ja linjataan jatkotoimenpiteet (s. 14).

Ihmiskaupparaporttoijan suositusten toteuttaminen

Ihmiskaupparaporttoijan mukaan auttamisjärjestelmiin ohjautuminen ei toimi odotetusti. Uhreja avun piiriin ohjautuu vähän eikä prostituutiosta juuri lainkaan. Ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen ja uhrien suojeleminen, sekä ihmiskaupan torjunta tulee olla ihmiskaupan vastaisen työn keskiössä. Tällöin on kiinnitettävä huomiota nykyistä kattavampaan resursointiin, koulutukseen sekä yleisen asenneilmapiirin muokkaukseen. **Ihmiskaupparaporttoijan raportissaan laatimat toimenpide-ehdotukset on toteutettava pikimmiten. Toimenpiteille tulee osoittaa vastuutahot ja toimien toteuttamiseksi on annettava tosiasiallisesti riittävät resurssit.**

Ihmiskaupan auttamisjärjestelmä on ulotettava koskemaan myös parituksen kohteena olleet henkilöt

Valtaosa Suomessa tunnistetusta ihmiskaupasta on työperäistä. Ihmiskaupparaporttoijan mukaan tältä osin Suomen tilanne poikkeaa muista Euroopan maista, joissa ihmiskaupan valtailmiö on prostituutiotarkoituksessa käyty naiskauppa. Ihmiskauppa liittyy kuitenkin monilta osin myös Suomessa prostituutioon ja paritukseen. Ongelmana mitä ilmeisimmin Suomessa on, että ihmiskauppatapauksia ei tunnisteta tehokkaasti viranomaisten resurssien ja koulutuksen vähyyden vuoksi. Toisaalta prostituutioon ja paritukseen liittyvistä mahdollisista ihmiskaupparikoksista on saatettu antaa tuomioita pelkkinä paritusrikoksina. Tällöin uhrin ei pääse auttamisjärjestelmään ja he ovat oikeudenkäynnissäkin pelkästään todistajan asemassa. **Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa ihmiskaupan auttamisjärjestelmän ulottamista koskemaan myös parituksen kohteena olleet henkilöt.**

Prostituutiosta irtautumiseen tähtäävä Exit-työ

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että prostituutiosta irtautumiseen tähtäävää työtä kehitetään järjestelmällisesti ja sille suunnataan riittävät resurssit. Prostituutiosta irtautumistyötä tulee

kehittää siten, että auttamisjärjestelmä saataisiin kattavaksi ja prostituutiosta irtautumisen kynnystä voitaisiin käytännössä laskea tarjoamalla taloudellista ja moniammatillista tukea. **Prostituutiosta irtautumiseen tähtäviä tukipalveluita tuleekin määrätietoisesti kehittää ja niiden resursointi on oltava tosiasiallisesti tehokasta.**

Tasa-arvotyön organisointi ja voimavarat (luonnoksen luku 2.2.8)

Tasa-arvoviranomaisten asema ja resursointi

Tasa-arvoasioista vastaavan ministerin nimikkeessä tulee näkyä tasa-arvoasiat (s. 14). Nykyinen käytäntö aiheuttaa suurta hämmennystä etenkin kansainvälisillä foorumeilla.

Tasa-arvovaltuutetun mahdollisuuksia hoitaa laajentuneita tehtäviään on parannettava. Tasa-arvovaltuutetulle tulisi antaa lakiin kirjattu mahdollisuus syrjintätapausten sovitteluun ja korjaavien toimenpiteiden käyttöön. Tällöin syrjintää kokenut henkilö voisi saada sovittelussa rahamääräisen korvauksen hyvityksenä syrjinnästä. Lisäksi tasa-arvolain työhönottosyrjinnän kieltoa tulisi kehittää sellaiseksi, ettei työhönottopäätöstä enää edellytettäisi.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää erittäin tärkeänä tasa-arvopolitiikan organisatorisen aseman vahvistamista. Neuvottelukunta kuitenkin painottaa, että selvitettyä parasta hallinnollista sijoituspaikkaa hallituksen tasa-arvoyksikölle, tulee yhtenä kriteerinä olla sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen toteutuminen valtioneuvostossa. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että **tasa-arvoyksikkö on sijoitettava nykyistä korkeampaan hierarkkiseen asemaan vastaamaan EU-maiden yleistä käytäntöä.**

Tasa-arvo-ohjelman luonnoksessa todetaan, että tasa-arvoasiantuntemusta lisätään valtion alue- ja paikallishallinnossa (s. 14). Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää yhtä tärkeänä **asiantuntemuksen lisäämistä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksissa.**

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa sukupuolten tasa-arvon keskeisyyttä suunniteltaessa uutta **rakennerahastokautta.** On tärkeää jatkaa kaksoisstrategiaa: edistää sekä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista että kohdistaa erityistoimia tasa-arvon edistämiseen. Jotta tämä toteutuisi myös käytännössä, tarvitaan Suomeen riittävästi resurssoitu tukirakenne.

Jukka Relander
puheenjohtaja

Hannele Varsa
pääsihteeri